

XIX. YY'DA TOPLUMSAL YAŞAM VE KİTLE İLETİŞİMİNE YANSIMASI

* Ceyda ILGAZ

Sanayi kapitalizmine geçişle birlikte devletin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarında birtakım yenilikler, değişiklikler meydana gelmiştir. Gerek kırsal kesimdeki gerekse kentteki insanların yaşantıları değişmeye başlamıştır. İnsanlık tarihinde yepyeni bir dönem açılmıştır. Sanayi toplumunun oluşmaya başlaması ile birlikte okur-yazarlık oranı artmış, yeni popöler kültüre geçiş başlamıştır.

İlk olarak, 18.yy. sonu-19.yy. başlarında İngiltere'de patlak veren Sanayi Devrimi Avrupa ve Kuzey Amerika'da adım adım gerçekleşmiştir. Bilimsel bilgi ve ekonomik gelişme sonucu ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nin etkileri de evrenseldir ve ekonomik düzeni etkilemiştir.

Sanayi Devrimi patlak verince kentleşme süreci de hız ve yaygınlık kazanmıştır. İnsanlar kitleler halinde köylerden kentlere akın etmeye başlamıştır. Büyük değişikliklere neden olan Sanayi Devrimi insanların iç dünyasına kadar nüfus

---

* Araş.Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

etmiştir. İnsanlar geleneksel toplum yaşantısından çıkarak modern toplum yaşantısına yönelmişlerdir.

Bir yandan nüfusun artması, bir yandan teknolojik gelişmeler kentleşme hareketlerini etkilemiş, hız ve yaygınlık kazandırmıştır. Hızla sanayileşen Batı Avrupa ve Amerika'da büyük kentlerin kurulmasına yol açmıştır. Giderek daha çok sayıda insanın kentte yaşaması ile birlikte kentlerde yoğunlaşma ve yığılaşma meydana gelmiştir. Kentlerde yaşam bir ölçüde anonimdir.

Sanayi kapitalizmine kadar, geleneksel yaşam ortamlarında doğuşu ile kimlik kazanan insan, yeni toplumsal ortamında anonimleşmiş toplumsal ilişkiler içinde kimlik edinme sorunu ile karşılaşmaya başlamıştır.(1)

Köyden kente yatay devinimi arttıran kentleşme toplumsal değişmeye yol açmaktadır. Farklı kültür kökeninden gelen bireyleriyle ortak yönleri yoktur. Yakın fiziki beraberlik ancak uzak toplumsal birliktelik mevcuttur. Kent yaşantısında ilişkiler çok çeşitli ama kopuk, süreksiz ve yüzeyseldir.

Kentleşme ile birlikte toplumsal farklılaşma artmakta, sınıf yapısı daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Kişiler kendilerine özgü olan belirli liklerine göre değil, toplum yaşamlarında en çok ilişkide buldukları çeşitli gruplara göre edindikleri kişilik özellikleri açısından kesimlere ayrılarak değerlendirilmektedir.

Endüstri öncesi toplumsal yaşamdaki katı zümreler arası çizgiler de kalkmıştır. Fakat gelir ve statü grupları arasındaki farklılaşma kesinleşmiş, geleneklerin ve göreneklerin içinde sürdürülen soyluluk yükümlülükleri, yüzyüze ilişkilerin yaşandığı bayramlar, şenlikler sona ermiştir.(2)

Endüstriyel ve bilimsel güçler 19.yy.'da hayata geçirilmiş böylece ekonomik yaşam hızla gelişmiş, teknoloji ve sanatta da gelişmeler meydana gelmiştir. Artık sanayi toplumuna geçilmiş, yığınsal üretim, karmaşık iş bölümü ve yüksek uzmanlaşma hız kazanmıştır.

1870'lerle birlikte artık bilimsel buluşlar ve bunların üretime uygulanması, pratik zekalı tek tek bireylerin birbirinden ayrı çalışmalarına bağlı kurtulmuş, devletin tüm olanaklarıyla desteklediği, gerektiğinde örgütlediği büyük ve zengin kuruluşların eline geçmiştir. Böylece, doğal kaynaklar ve bilim elele vererek yeni ve kitle halinde mal üretimine yönelmiştir. Yeni endüstriyel teknikler, büyük çaplı girişimleri ve kentsel yerleşme biçimlerini ortaya çıkarmıştır.(3)

Endüstri devriminin doğrudan sonucu olarak, işçilerin fabrikalarda toplanması ve fabrikalarında kentsel alanlara yayılmasıyla, giderek kentler kırsal yerleşme alanlarını yutmaya başladı. Bu gelişme, tıp bilimindeki yeniliklerle ortaya çıkan nüfus artışı ve bu nüfusu doyurmak için gıda maddesi bulma yönündeki çabalarla birleştiğinde 20. yüzyılın değişmez özeallığı olan "kitle toplumu" tarihteki yerini aldı.(4)

18. yüzyılın sonlarına kadar egemen değer topraktı, Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi kuruluşları değer kazanmıştır. 19. yüzyılda yeni buluşların üretime uygulanmasıyla birlikte üretim artmış, böylece Avrupa devletlerinin ekonomik refahı düzelmiştir.

Yeni kültür ve yaşamının eskisinden farklı bir değer yanı da, üretimin ve dağıtımın da gitgide toplumsallaşması olmuştur. Eski günlerde kitaplar rastgele basımevlerinde dizilip basılır,gezginci kitap satıcıları bunları köy-kasaba gezerek satarlardı. Sanayi toplumlarının gittikçe artan bilgi alışverişi

gereksiniminin tamamının yazıyla karşılanması da olası değildi. Artan haberleşme yükünün bir bölümü de 19. yüzyılda icat edilen telefon ve telgraf taşıyacaktı.(5)

Kitle üretimi ve tüketimi yapan toplumlarda, yığınlara hitap eden mesajları, bir kişinin aynı anda birden fazla kişiyle gönderdiği mesajları iletecek sistemlere de ihtiyaç vardır. Posta hizmetleriyle de aynı mesaj milyonlarca alıcıya gönderebilirdi, ama bu yavaş oluyordu.' Telefona gelince mesajı çabuk iletliyordu ama aynı anda milyonlarca insana ulaşamıyordu. Bu boşluğu kitle haberleşme araçları kapattı. (6)

Yeni döneme geçişle birlikte edebiyatın türleri de değişmiştir; yüksek kültürün şiir, drama ve epik türlerine karşılık 17. yüzyılda da okunan fakat okuyanların bunu itiraf etmekten "utandıkları" roman türleri de popüler edebiyatın en yaygın türü olmuştur.(7)

Batı'ya açılmayla birlikte sanat ve edebiyat alanındaki çeşitli tür ve anlatım biçimlerinde de birtakım yenilikler ortaya çıkmıştır. 19.yüzyıldan itibaren sanatsal etkinlikler kullanılmaya başlanmış böylece de değişiklikler meydana gelmiştir. Basım sanayinde pek çok teknik gelişmeler ortaya çıkmıştır. Yeni döneme geçişle birlikte edebiyatın türleri de gelişmiştir. Edebiyat tefrika aracılığıyla günlük gazetede kendisine bir yer bulmuştur.

Belirli bir düzeyde Sanayi Devrimi hepsi birbirine bağlı, kendilerine özgü teknolojileriyle sosyal kurumları ve haberleşme araçlarıyla hayran olunacak bütünleşmiş bir toplumsal düzen geliştirmiştir. Başka bir düzeyde ise, toplumun temel birliğini bozarak ekonomik gerilimler, toplumsal çekişmeler ve psikolojik huzursuzluklarla dolu bir yaşam yaratmıştır.(8)

Kitle haberleşme araçlarının standartlaştırıcı imajların yayılması sayesinde milyonlarca insan aynı reklamı, aynı haberleri, aynı kısa hikayeyi okuyordu.(9)

O dönemde "kısa haber" çok ilgi görmüştür. Kısa haberlerin sürekli olarak yenilendiği görülüyordu. Kentteki dedikodular, tiyatrodaki olan ve bilinmesi gereken bazı şeyler kısa haberlerin belli başlı kaynaklarıydı. Kısa haber, ticari bakımdan değerlendirilebilir oluşu nedeniyle rağbet görmüştür.

Sanayinin, yazılı basın ve magazinleşmenin gelişmesi açısından ilk biçimlenme dönemi Melville dönemindedir. 1800'lere kadar yayınlanan gazeteler bağlı ve siyasal dava gazeteleri iken, 1820'lerden itibaren büyük sayıda okuyucu kitleleri belirli bir kategoriye sokulmayacak kadar heterojen olan "penny gazetelerine" geçmiştir.(10)

1835'te New York Herald, ilk yabancı ülke muhabiri, ilk telgraf haberleşmesi, ilk spor haberciliği uygulamasını başlatmıştır.(11)

Gazete, 17.yüzyılda ilk kez Avrupa'da yayınlanmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi ise dünyada birçok şeye olduğu gibi gazeteciliğe de damgasını vurmuştur. Sanayi Devrimi ve beraberinde getirdiği teknolojik gelişmeler sayesinde gazeteler toplumsal ve teknolojik bir kurum olarak sosyal yaşamda yerlerini almışlardır.

Gazeteler arası haber alış-verişi Associated Press'in kurulması ile başlamıştır. Gazeteciliğin 19. yüzyılda gelişmesinde insanın ilgisini çekme ilkesinin benimsenmesi de önemli bir rol oynamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlar gazetelerde işlenir olmuştur.

1800'lü yıllara doğru dergi sayıları da giderek artmıştır. Dergiciliğin gelişmesinde de okur-yazar oranındaki artış, reklamcılık, kitle toplumu olgusu önemli rol oynamıştır.

1800'lerde dergilerin sayısı 100'ü aşmıştır. Ancak, bu dergilerdeki yazıların çoğu İngiliz gazetelerinden makaslanıp yeniden basılan yazılardı. Dergilerin "yaşayabilir dergiler" olmaları ancak 1860'larda, yani, orta sınıfın yaygınlaşmaya başlamasından sonra mümkün olabilmektedir. Orta sınıfın ekonomi dışı kalmış kadınları için çıkarılmaya başlayan kadın magazinleri, bu yaşayabilirlik sorununu diğer magazinlerden 30 yıl önce başaramışlardır.(12)

Sanayi Devrimi ve gelişen teknolojilerin katkısıyla, kağıt ve baskıda görülen değişiklikler ile ucuza satılan gazete deneyimlerine yönelinmiştir. Ucuza satılan gazeteyle kitleye dönük gazetecilik çalışmaları başlamıştır.(13)

19. yüzyılda matbaacılıktaki gelişmelerin yanı sıra telgraf, telefon, daktilo makinası, fotoğraf da basında kullanılmaya başlanmıştır. Tahta baskı makinasından buharlı baskı makinasına geçiş, elle dizginin yerine makina ile dizginin kullanılması 19. yüzyıla ait yenilikler arasında yer almaktadır.

Bu dönemde gerek sanayideki gerek ulaşımdaki gelişmeler ve yenilikler sayesinde yepyeni bir toplum kurulmaya başlamıştır.

Kültür etkileşiminde en önemli rolü oynayan toplumsal ilişkiler daha çok yazı aracılığıyla bizleri etkiler. Kitle iletişim araçları sayesinde insanların ufku genişler, görüş açıları farklılaşır. İnsanlar kitle iletişim araçları sayesinde güncel olayları takip ederler ve hızla gelişen dünyaya ayak uydururlar. Aynı zamanda insanlar iletişim ve ulaşım teknolojisi sayesinde birbirleriyle yakınlaşırlar, diyalog halinde olurlar. Kitle iletişim

araçları kitle oluşmasında önemli rol oynarlar. Kitle kültürü kavramı da Sanayi Devrimini izleyen yıllarda ortaya çıkmıştır. Kavramın temelinde üretim teknikleri yer almaktadır.

Günümüzde elektronik teknolojisinin, bilgisayarların iletişim alanında yaygın olarak kullanılmaya başlanması ise birlikte iletişim hız ve yaygınlık kazanmıştır. Bu hız ve yaygınlık insanoğlunun kitle iletişim araçları ile sarılmış, donatılmış bir dünyada yaşamını sürdürmesini gerektirir olmuştur.

Kitle iletişim araçları, günümüzün yaygın deyişle medya, kullandığı sözel ve göstergesel dil ile tüm gündelik pratikleri, spordan siyasete, sanattan eğlenceye bireyin içinde biçimlendiği, kendini yeniden ürettiği toplumsal olguları anlamlandırmakta ve tanımlamaktadır.(14)

KAYNAKÇA

- 1-Oskay Ünsal, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Der Yay., İstanbul 1993, s.168
- 2-Oskay Ünsal, a.g.e., s.231
- 3-Sander Oral, Siyasi Tarihi, İmge Kitabevi, İstanbul 1989, s.155
- 4-Sander Oral, a.g.e., s.158
- 5-Toffler Alvin, Üçüncü Dalga, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul Ağustos 1981, s.59
- 6-Toffler Alvin, a.g.e., s.60
- 7-Oskay Ünsal, a.g.e., s.71
- 8-Toffler Alvin, a.g.e., s.63
- 9-Toffler Alvin, a.g.e.,s.77

10-Oskay Ünsal, a.g.e., s.105

11-Oskay Ünsal, a.g.e., s.105

12-Oskay Ünsal, a.g.e., s.106

13- Tokgöz Oya, Temel Gazetecilik, imge Kitabevi, Ankara Ocak 1994, s.319

14-Oktay Ahmet, Medya ve Hedonizm, Yön Yay., İstanbul Mayıs 1995, s.169